

ŠV. SOSTO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS „DOVANŲ KONFLIKTAS“ IŠ DAILĖS ISTORIJOS PERSPEKTYVOS

GIEDRĖ JANKEVIČIŪTĖ, VAIIVA MIKELIONYTĖ

Straipsnio užuomazga gimė prieš daugelį metų Giedrei Jankevičiūtei susidomėjus fotografija iš Vaclovo Dargužo (Andreas Hofer) archyvo, atkeliavusio į Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrių¹. Fotografija vaizduoja Petro Rimšos statulėlės *Diena ir naktis* (1922) visafigūrę ir pusiaufigūrę versijas su greta pastatytomis atitinkamo formato dėžutėmis ir adresu odiniame aplanke². Pradėjus gilintis, kokia proga ir kam šis reprezentatyvus komplektas buvo skirtas, išaiškėjo, kad tai – valstybės prezidento Antano Smetonos dovana popiežiui Pijui XI Šv. Sosto ir Lietuvos Respublikos dvišalės sutarties – konkordato – proga. Platesnių žinių apie šį garsaus dailininko kūrinį tuo metu trūko net Rimšos palikimą Kaune saugančio Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus darbuotojoms ir darbuotojams.

Iki šiol išsamiausiame publikuotame Rimšos biografijos šaltinyje – Juozo Rimanto knygoje *Petras Rimša pasakoja* (1964) – statulėlės pristatytos kaip reikšmingas dailininko brandžiojo laikotarpio kūrinys, lietuvių tradiciniam menui artimomis priemonėmis įvaizdinęs universalią gyvenimo ciklo simboliką³. Prisimindamas pažintį su Italijos ir Vatikano meno turtais, dailininkas

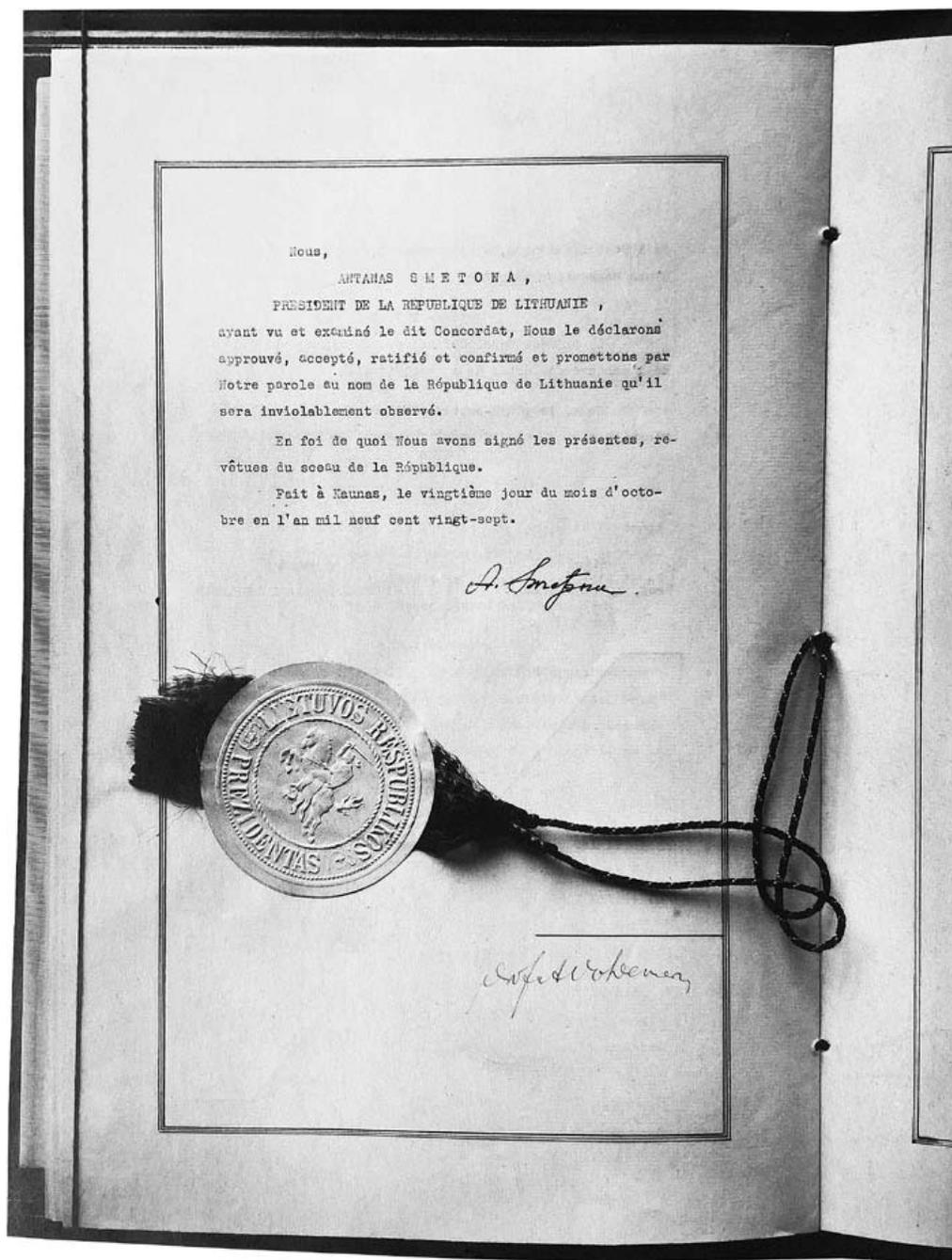
¹ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 249, b. 51.

² Reprodukciją žr. Giedrė Jankevičiūtė, „Apie Petro Rimšos medalius“, in: *Krantai*, Vilnius, 1993, sausis-kovas, p. 62; Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Vilnius-Kaunas: Kultūros ir meno institutas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003, p. 56, il. 43; kūrinio pavadinimas įvairuoja, nuoseklumo jį taikant trūksta net pačiam autoriui.

³ Juozas Rimantas, *Petras Rimša pasakoja*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1964, p. 253, t. p. vieno iš variantų reprodukcija su pavadinimu „Pavasario ir rudens pasaka“. Rimša sukūrė keletą šios kompozicijos versijų; ČDM saugomos 5: žalvarinė su siauru pagrindu (13 × 9 × 3; Ms-871); Berlyno įmonėje „Braun & Sons“ 1926 m. išlieti žalvarinis (h 26,6 cm; Rm-187, Rm-188) ir paausotas variantai (praba „945“; 57 × 16,7 × 7,3 cm,

Lietuvos valstybės prezidento Antano Smetonos dovana popiežiui Pijui XI konkordato proga – dvi Petro Rimšos skulptūrėlės *Diena ir naktis* versijos ir jų pakuotės. Giuseppe Felici nuotrauka. VUB RS, Vaclovo Dargužo fondas, f. 249, b. 51

Lietuvos ir Šv. Sosto konkordato ratifikacinis raštas su valstybės prezidento Antano Smetonos parašu ir antspaudu. Giuseppe Felici nuotrauka. VUB RS, Vaclovo Dargužo fondas, f. 249, b. 48

Lietuvos valstybės prezidento Antano Smetonos dovanos popiežiui Pijui XI konkordato proga dalis – Petro Rimšos skulptūrėlės *Diena ir naktis* biustinė versija atidarytoje dėžutėje. Giuseppe Felici nuotrauka. VUB RS, Vaclovo Dargužo fondas, f. 249, b. 49

Lietuvos valstybės prezidento Antano Smetonos dovanos popiežiui Pijui XI konkordato proga dalis – Petro Rimšos skulptūrėlės *Diena ir naktis* visafigūrė versija atidarytoje dėžutėje. Giuseppe Felici nuotrauka. VUB RS, Vaclovo Dargužo fondas, f. 249, b. 50

prasitarė: „Beje, Vatikano muziejuje tuo metu ant atskiro pjedestalo po stiklo gaubtu stovėjo ir mano statulėlė „Diena“ ir „Naktis“ su Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medaliu“⁴.

Kaip ir kokiomis aplinkybėmis ši jo kompozicija atsidūrė Vatikane, dailininkas nepasakojo. Juo labiau nesileido į detales aiškindamas, kad visafi-gūrės statulėlės postamente įmontavo Katalikų veikimo centro užsakymu sukurtą medalį Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atminti, tokiu būdu pritaikęs skulptūrą valstybės dovanai Šventajam Tėvui konkordato proga⁵. Knygoje apskritai stengiamasi nutylėti, kad ne tik šis, bet ir keli kiti dailininko kūriniai buvo skirti nepriklausomos Lietuvos Respublikos reprezentacijai, o pasakodamas, kaip minėtasis jo medalis Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atsidūrė Niujorko Metropolitenio muziejuje, Rimša visai pėdas⁶. Paminėjęs muziejaus ir lietuvių atstovų derybas, išvardijo keletą kūrinių, kurie buvo siūlomi, o galiausiai nurodė, kad muziejus pasirinko statulėlę *Diena ir naktis*, kai tuo tarpu muziejaus archyve saugomos derybų bylos dokumentai liudija, kad į Metropolitenio rinkinius pateko tik Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalis⁷. Tai neabejotinai svarus ir reikšmingas tiek šio kūrinio vertės, tiek jo autoriaus gebėjimų pripažinimo tarptautiniu mastu faktas, tačiau sovietų cenzūra jo skelbti, be abejo, nebūtų leidusi. Knygoje šis faktas užmaskuotas aptakiu komentaru: „Ir taip mano medaliai išklydo į pasaulį. Daug kur jų pateko. Šiandien ir pats gerai nebežinau, kur jie prisiglaudė“⁸.

Ne vieną 1964 m. publikuotame pasakojime cenzūros paliktą spragą anuomet nutylėtais ar net slėptais faktais bei istorijomis po nepriklausomybės atkūrimo jau užpildė Rimšos kūrybos tyrinėtojai; šis straipsnis – nedidelio, tačiau svarbaus Lietuvos istorijos epizodo rekonstrukcija, papildanti

Rm-185; 51 × 12,5 × 0,5 cm, Rm-186). Šv. Tėvui dovanotos kryžiaus formos galvos aptaisą turinčios statulėlės – ČDM jų variantų numeriai yra: Rm-185, Rm-186 ir Rm-188.

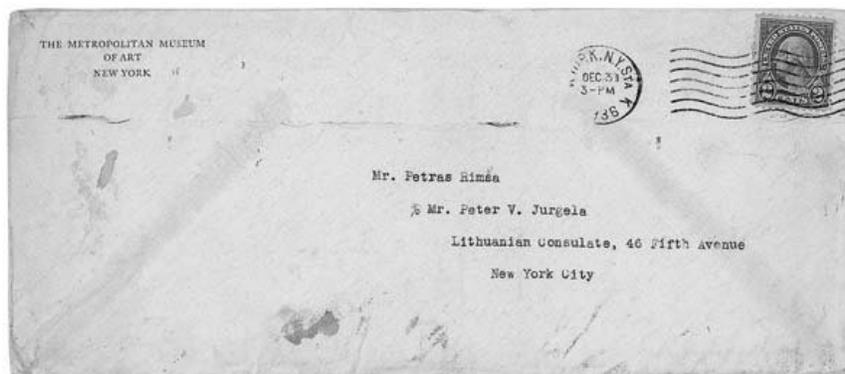
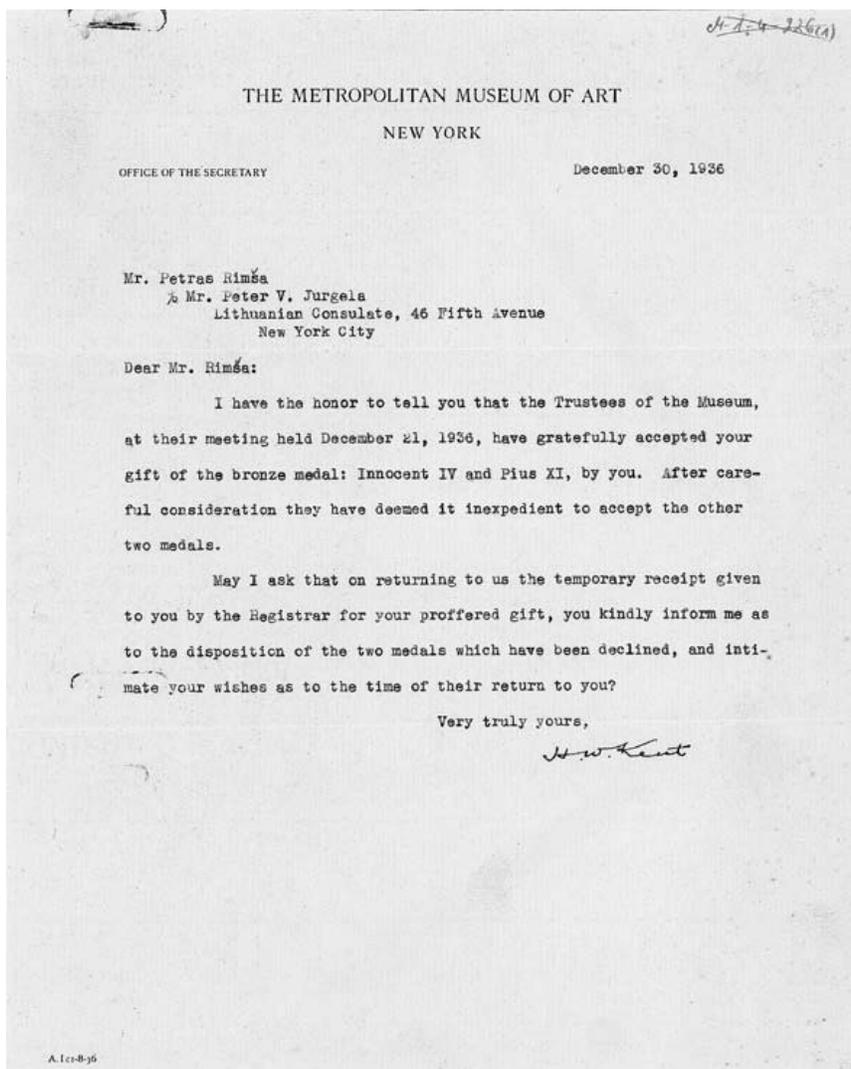
⁴ Juozas Rimantas, *op. cit.*, p. 270. Tokio visafi-gūrės statulos varianto ČDM nėra; muziejuje saugoma versija be jokio įrašo (Rm-186; su vietomis medaliui postamente) ir su įrašu „Pax“ postamente (Rm-185).

⁵ Sovietų režimo sąlygomis neskelbtina informacija užfiksuota Rimanto užrašuose, kurie saugomi jo archyve Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne; informacija apie Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalį pateikiama prie medalio fotografijos f. 47, b. 464.

⁶ Juozas Rimantas, *op. cit.*, p. 305.

⁷ Rimša, Petras, 1936–1937, Office of the Secretary Records, The Metropolitan Museum of Art Archives.

⁸ Juozas Rimantas, *op. cit.*, p. 262.

Metropoliteno muziejaus atstovo 1936 m. gruodžio 30 d. laiškas Petruui Rimšai, persiustas per Lietuvos konsulatą Niujorke ir Petrą Jurgelą, informuojantis menininką, kad muziejaus rėmėjų taryba iš jo pasiūlytų medalių pasirinko tik vieną – Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalį. ČDM, MR 665a, MR 665b

Petras Rimša. Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalis (dvipusis). 1927.
Bronza, ø 10 cm. ČDM, Rm 67, Rm 68

mūsų žinias apie Rimšos kūrinį sklaidą, amžininkų požiūrį į šio dailininko kūrybą ir apskritai – dailės taikymą visuomenės ir valstybės reikmėms tarpukariu.

Aptariamu atveju išskirtinai svarbi vieta teko būtent Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medaliui, kuris, nors buvo sukurtas kita proga ir funkcionavo savarankiškai, yra dovanos Šventajam Tėvui konkordato proga simbolinis akcentas. Būtent medalis ir įprasmino universalios simbolikos dekoratyvių statulėlių porą: įmontuotas į visafigūrės statulėlės postamentą jis nurodė ir įamžino Pijaus XI išskirtinius nuopelnus Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir valstybei, suteikdamas dovanai aiškų turinį ir simbolinį svorį.

1927 m. pradžioje sukurtas medalis tais pačiais metais Lietuvos Katalikų veikimo centro užsakymu buvo tiražuotas Le Locle miestelyje įsikūrusios šveicarų firmos „Huguenin frères & Co“. Medalio averse pavaizduoti popiežių Inocento IV (įsteigė pirmąją dieceziją Lietuvos teritorijoje) ir Pijaus XI (įsteigė bažnytinę provinciją ir paskyrė pirmąjį arkivyskupą) profiliai Vatikano Šv. Petro bazilikos fone. Viršuje – Pijaus XI herbas, o legendoje – abiejų popiežių vardai ir po jais išrašytas moto *Servite Domino in laetitia*. Reverse Kauno katedros didžiojo altoriaus fone profiliu vaizduojami pirmasis Lietuvos vyskupas Kristijonas ir naujos provincijos metropolitas Juozapas Skvireckas. Atitinkamai kompozicijos viršuje – Skvirecko herbas. Zakarijo giesmės iš Šv. Luko evangelijos žodžius perfrazuojantis įrašas „Iš prieš rankų išsiluosavę, drąsiau tarnausime Jam“ reverso legendoje po pavaizduotų asmenų vardais tuometinėmis sąlygomis turėjo akivaizdų politinį

pubūdį. Iš viso turėjo būti pagaminta 1500 bronzinių, 100 sidabrinių 925° prabos, 90 gramų svorio ir 5 auksiniai 14 karatų, 60 mm skersmens medaliai⁹. Dalies tiražo kokybė dailininko netenkino ir jis pareikalavo išskusti jo signatūrą, žadėdamas šveicarams padengti šio darbo kaštus iš asmeninių lėšų¹⁰. Pagal sutartį su užsakovu dailininkas turėjo teisę pasigaminti savo reikmėms po 15 sidabro ir po vieną aukso kiekvieno tiražuojamo dydžio medalių¹¹. Tačiau įvairiuose rinkiniuose yra ir 100 mm skersmens medalio variantų; tikėtina, kad tai buvo kiek vėliau išleistas Rimšos autorinis tiražas – pasak Skirmantės Smilingytės-Žeimienės, 20 egzempliorių¹². Rengiantis medalio tiražavimui su Rimša jau anksčiau bendradarbiavusioje Berlyno liejykloje „Werner und Söhne“ (kitais duomenimis – Ernsto Schulzės liejykloje) iš bronzos buvo išliedintos keturios 345 mm formato medalio modelio kopijos – aversas ir reversas atskirai. Viena šių išliejimų kaip memorialinis reljefas, pažymint Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimą, įmūryta Marijampolės Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje¹³.

Visa ši informacija tapo viešai prieinama ir galėjo skliti tik nuo XX a. pabaigos. Katalikų Bažnyčią persekiojusio sovietų režimo laikais plėtoti bažnytinio kūrinio temą, pasakoti apie jo sukūrimo aplinkybes ir panaudojimą, buvo lygiai taip pat neįmanoma kaip ir tyrinėti dailės taikymą Lietuvos Respublikos valstybinei reprezentacijai užsienyje. Kita vertus, neprieinami buvo ir šaltiniai – ne tik dokumentai, bet ir spaudiniai, – pavyzdžiui, Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atminti skirto medalio istorijai svarbus įmonės „Huguenin frères & Co“ medalių katalogas arba šio kūrinio kritiniam diskursui reikšmingas kolekcininko Franko Passico

⁹ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, „Dvasininkija – tarpukario memorialinių dailės kūrinių iniciatorė“, in: *Menotyra*, Vilnius, 2002, Nr. 2 (23), p. 48; t. p. žr. šiame straipsnyje pateiktą nuorodą į Katalikų veikimo centro sutartį su įmone „Huguenin frères & Co“, in: *Lietuvos centrinių valstybės archyvas*, (toliau – LCVA), f. 566, ap. 1, b. 7, l. 1–2.

¹⁰ Petro Rimšos raštas Katalikų veikimo centrui, 1927-11-24, in: ČDM Fototekos, dokumentacijos ir leidinių skyrius, MR 1176; Petras Rimša, „Keletas žodžių apie Kauno metropolijos įsteigimui paminėti medalių“, in: *Lietuvis*, Kaunas, 1928-01-20; Petras Rimša, „Apie autorių teises“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, 1928-02-20; Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, *op. cit.*, p. 48.

¹¹ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, *op. cit.*, p. 47; t. p. žr. šiame straipsnyje pateiktą nuorodą į Rimšos sutartį su Katalikų veikimo centru, in: LCVA, f. 566, ap. 1, b. 7, l. 114.

¹² Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, *op. cit.*, p. 48.

¹³ Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo atminimo medalis (aversas ir reversas)“, in: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, t. 1, d. 1: *Vilkaviškio vyskupija, Marijampolės dekanatas*, sudarė Gražina Marija Martinaitienė, Vilnius: Gervelė, 1996, p. 195–198.

straipsnis „The medals of Petras Rimša“ JAV numizmatų žurnale *The Numismatist*¹⁴.

Lietuvos viešojoje erdvėje informacija apie Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalių pasirodė 1993 m., kai žurnalas *Krantai* paskelbė Giedrės Jankevičiūtės tekstą apie Petro Rimšos medalius, kuriame trumpai aptartas ir mus dominantis kūrinys, minimas jo pritaikymas Lietuvos valstybės oficialiai dovanai Šventajam Sostui¹⁵.

Jolita Mulevičiūtė 2001 m. savo monografijoje apie Lietuvos dailės ir dailės gyvenimo modernizaciją pristatė medalio funkcionavimo kontekstą išplečiančią mikroistoriją apie nekorektišką Katalikų veikimo centro elgesį su šiuo kūriniumi ir Rimšos reakcija, ginant savo autorines teises¹⁶. Ši atvejo studija paskatino mokslininkę kelti klausimą apie dailininko autorinių teisių sampratą ir jos genezę tarpukario Lietuvoje. Rimšos konfliktą su Katalikų veikimo centru Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo medalio istorijos rekonstrukcijoje 2001 m. trumpai paminėjo ir komentavo bažnytinės dailės tyrinėtoja Skirmantė Smilingytė-Žeimienė¹⁷. Deja, įdomi ir aktuali problema liko neišplėtotą: sisteminis tyrimas šia tema iki šiol nėra atliktas.

Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalis sudomino ir kitų šalių medalių tyrėjus. Dėmesį į jį atkreipė popiežinių medalių specialistai italai Vincenzo Cusumano ir Adolfo Modesti, aprašę Rimšos kūrinį studijoje apie popiežiui Pijui XI skirtus medalius¹⁸. Šis paminėjimas reikšmingas ne tik rekonstruojant Rimšos kūrybos sklaidos panoramą, bet ir telkiant Lietuvos dovanos popiežiui pėdsakus. Italų tyrinėtojai rėmėsi žinomos Milano įmonės – Stefano Johnsono kalyklos – kolekcijoje esančiu egzemplioriumi.

Tai, kad su Vatikano rinkiniais išsamiai susipažinę tyrinėtojai rėmėsi Johnsono įmonės kolekcijos eksponatu, skatintų spėti, jog Vatikano rinki-

¹⁴ *Catalogue des principales médailles et plaquettes de circonstances gravées et frappées par Huguenin frères & co, Le Locle, Suisse = Verzeichniss der Wichtigsten von Huguenin frères & co, gravierten und geprägten Ereigniss-Medaillen und Plaketten*, [Le Locle]: Huguenin frères, [193?]; Frank Passic, „The medals of Petras Rimša“, in: *The Numismatist*, 1983, May, in: http://www.albionmich.com/history/histor_notebook/S_Rimsa.shtml, (2021-07-31).

¹⁵ Giedrė Jankevičiūtė, „Apie Petro Rimšos medalius“, p. 58–64.

¹⁶ Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link: Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Vilnius-Kaunas: Kultūros ir meno institutas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001, p. 69–70.

¹⁷ Skirmantė Smilingytė-Žeimienė, *op. cit.*, p. 48–49.

¹⁸ Vincenzo Cusumano, Adolfo Modesti, *Pio XI nella medaglia (1922–1939)*, Roma: [s. l.], 1987, p. 210

niuose šis medalis jiems nepasitaikė¹⁹. Iš tiesų surasti statulėlės postamente įklijuotą medalį Vatikane buvo beveik neįmanoma, nes Lietuvos valstybės dovana popiežiui – Rimšos skulptūros *Diena ir naktis* visafigūris variantas – iki XX a. pabaigos, kaip išaiškėjo, saugotas ne artefaktų rinkinyje, o Vatikano bibliotekoje. Kol nebuvo pradėtas nuoseklus bibliotekoje buvusio dovanų rinkinio inventorinimo ir katalogavimo darbas, atskiriant labiau muziejui tinkamas vertybes nuo bibliotekos priklausinių, atitinkančių būtent šios kolekcijos pobūdį bei paskirtį, užduotis aptikti ir identifikuoti Rimšos kūrinį net gerai su Vatikano turtais susipažinusiems specialistams būtų buvusi sunkiai įveikiama. Skulptūra į Vatikano muziejų Dekoratyvinės dailės skyrių iš bibliotekos buvo perkelta tik 1999 m. Tuomet kūrinys buvo įtrauktas į muziejų inventorių ir gavo identifikacinį numerį – MV.70794.0.0.

Lietuvos akademinėje bendruomenėje per tą laiką paplito ir įsitvirtino legenda, gimusi ir puoselėta atstovo prie Šv. Sosto Stasio Girdvainio ir Lozoraičių šeimos aplinkoje. Pasak šio pasakojimo, popiežius, reaguodamas į nuncijaus Riccardo Bartoloni paskelbimą *persona non grata* ir išvarymą iš Kauno 1931 m. vasaros pradžioje, gražino Lietuvos atstovui prie Šv. Sosto prezidento Smetonos dovaną, t. y. abi Rimšos statulėles. Daug metų jos, esą, stovėjusios atstovybėje, o po 1970 m., mirus Girdvainiui, – Lozoraičių bute, kol vieno iš priėmimų metu kažkas statulėlės pasisavino, palikdamas tik dėžutes. Tačiau kai jauna Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus skulptūros rinkinių kuratorė Vaiva Mikelionytė, nepaisydama įsitvirtinusio įsitikinimo, kad Lietuvos dovaną Vatikanas gražino dovanotojams, o po to ji buvo pavogta ir dingo, 2021 m. lapkričio 24 d. kreipėsi į Vatikano muziejus su paklausimu, ar kuriame nors rinkinyje yra lietuvių skulptoriaus Petro Rimšos kūrinių, ji sulaukė teigiamo atsakymo²⁰. Išaiškėjo, kad Lietuvai buvo gražinta ir iš Lozoraičių buto dingo tik pusė dovanos – mažesnioji pusfigūrė statulėlės versija, kurią Vatikanas iš tiesų atidavė tuometiniam Lietuvos atstovui. Kita pusė – visafigūrė statulėlė su medaliu liko popiežiaus dovanų kolekciijoje ir net buvo perkelta į muziejų.

¹⁹ Cusumano ir Modesti nuoseklų domėjimąsi popiežių medalių istorija liudija šie bendri jų veikalai: *Pio X e Benedetto XV nella medaglia (1903–1922)*, Roma: [s. l.], 1986; *Pio XII nella medaglia (1939–1958)*, Roma: [s. l.], 1989; taip pat Modesti studija *Corpus numismatum omnium romanorum Pontificum*, t. 1: *Da San Pietro (42–67) a Adriano VI (1522–1523)*, Roma: [s. l.], 2002.

²⁰ Vatikano muziejų katalogavimo skyriaus vadovės Alessandros Uncini 2021-11-24 elektroninis laiškas Vaivai Mikelionytei ir laiško priedas – eksponato lapo kopija; abu dokumentai saugomi adresatės asmeniniame archyve.

Tautiniais drabužiais pasipuošusi Lietuvos diplomatinės išsivijimo šefo Stasio Lozoraičio žmona Vincenta Lozoraitienė pozuoja Lietuvos atstovybės rezidencijoje Romoje prie staliuko su Petro Rimšos skulptūrėlės dėžute, ant sienos – Kazimiero Žoromskio tapytas jos portretas. XX a. šeštas dešimtmetis. Fotografija iš Dainos Lozoraitis asmeninio archyvo

Ši painoka istorija ir jos atomazga paskatino sugrįžti prie istorikams gerai žinomo Vatikano ir Lietuvos „dovanų konflikto“ ir aptarti jį labiau iš dailės istorijos perspektyvos. Iš politinės pusės, remdamasis spaudos informacija ir Lietuvos pasiuntinybės prie Šv. Sosto archyve išlikusia dokumentacija, pirmasis išsamiau jį nušvietė Algimantas Kasparavičius monografijoje *Tarp politikos ir diplomatijos: Šventasis Sostas ir Lietuvos Respublika* (2008). Monografijos autorių domino pasikeitimo dovanomis ritualas, jo aplinkybės ir simbolinė reikšmė. Priežastys, paskatinusios Lietuvos pusę dovanai parinkti būtent Rimšos kūrinis, tų kūrinių pobūdis, tolesnis Vatikanui dovanotų meninių vertybių likimas liko Kasparavičiaus interesų užribyje. Deja, dėl nepakankamo atidumo dovanotam objektui, t. y. skulptūroms, jų turiniui ir formai, istoriko interpretacijoje įsivėlė keletas gan apmaudžių klaidų. Paprastu neapsižiūrėjimu laikytinas to paties Rimšos

Petro Rimšos Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo medalio (1927, bronzos, ø 10 cm) aversas ir reversas, įmontuoti į medinį 18,5 × 31,5 cm pagrindą. ČDM, Rm 65, 66

kūrinio vadinimas ir dovana popiežiui konkordato proga (p. 334–335, 375), ir dovana Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atminti (p. 236), supla-
kant į vieną du skirtingus įvykius, tačiau Kasparavičiaus teiginys, kad visa-
figūroje kompozicijos *Diena ir naktis* versijoje „skulptūros postamentą puošė
du (kursyvas mūsų, – G. J., V. M.) proginiai atminimo medaliai: vienoje pu-
sėje buvo medalis su Lietuvos krikštą XIII a. pradžioje įteisinusio popie-
žiaus Inocento IV ir Pijaus XI bareljefais bei užrašu *Inocentius IV – Pius XI.*
Servite Domino in laetitia, kitoje – medalis su Mindaugo laikų pirmojo Lietu-
vos vyskupo Kristijono ir Kauno arkivyskupo metropolito Juozapo Skvirec-
ko bareljefais bei užrašu *Vyskupas Kristijonas – arkivyskupas Juozapas. Iš priešų*
*rankų išsiliuosavę drąsiau tarnausime Jam*²¹ – liudija apie nepakankamą dėmesį
ne tik aptariamai skulptūrai, bet ir apskritai Rimšos kūrybai. O juk istorikui
būtų užtekę atsiversti bet kurį iš anksčiau mūsų nurodytų straipsnių, skir-
tų Rimšos medalininkystei ir publikuotų iki jo monografijos pasirodymo,
t. y. iki 2008 m.²², kad įsitikintų, jog statulėlės postamente buvo įmontuoti

²¹ Algimantas Kasparavičius, *Tarp politikos ir diplomatijos: Šventasis Sostas ir Lietuvos Respublika*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2008, p. 236.

²² Plg. Frank Passic, *op. cit.*; Giedrė Jankevičiūtė, „Apie Petro Rimšos medalius“, p. 59–65; Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo atminimo medalis (aversas ir reversas)“, p. 195–198; Stanislovas Sajauskas, „Petras Rimša ir Šveicarijos firma „Huguenin freres et Co“, in: *Lietuvos muziejų rinkiniai*, Vilnius, 2003, Nr. 2, p. 60–62.

ne du medaliai, o dvi *to paties* (kursyvas mūsų, – G. J., V. M.) medalio Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atminti pusės – aversas ir reversas. Tokia praktika labai paplitusi, papildant medaliu didesnio formato memorialinės paskirties kūrinį: antkapį, memorialinę lentą, pastatą arba, kaip šiuo atveju, dekoratyvinei skulptūrai suteikiant istorinio paminklo funkciją. Beje, 100 mm skersmens medalio versiją Rimša turėjo pasigaminęs kaip atskiras plaketes, kurias dažniausiai poromis montavo į įvairių medžiagų (akmens, medžio) pagrindus.

Tačiau grįžkime prie Šv. Sosto ir Lietuvos Respublikos pasikeitimo dovanomis konkordato proga ir paieškokime atsakymų į klausimus, kokie kūriniai pasirinkti vežti į Vatikaną, kaip juos įvertino dovanos gavėjas, kiek Rimšos darbai prisidėjo prie Lietuvos „matomumo“ ne tik politiniu, bet ir kultūriniu požiūriu, kaip klostėsi dovanotųjų kūrinių likimas. Atsakymams į šiuos klausimus medžiagos dabar jau pakanka. Rimšos kūrinio istoriją tiesiogiai nušviečiantys šaltiniai prieinami Vatikano apaštališkojo archyvo (*Archivio Apostolico Vaticano*, toliau – AAV) Valstybės sekretoriato (*Segreteria di Stato*) ir Apaštalinės nunciatūros Lietuvoje (*Archivio Nunziatura Apostolica in Lituania*, toliau – *Arch. Nunz. Lituania*) dokumentų rinkiniuose, Lietuvos valstybės centriniam archyvui (toliau – LCVA) Kazio Lozoraičio perduotuose Lietuvos atstovybės prie Šv. Sosto dokumentuose (f. 673), kurių dalis pateko ir į Lietuvos diplomatinės šefo Stasio Lozoraičio fondą (f. 668)²³. Kūrinio kontekstui svarbios papildomos medžiagos yra skulptoriaus asmens fonde Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus (toliau – ČDM) rankraštyne, taip pat kai kuriuose kituose jo fonduose, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS), Juozo Rimanto fonde Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje.

Pasikeitimas dovanomis tarp Šv. Sosto ir Lietuvos konkordato proga. Lietuvos ir Vatikano konkordatą 1927 m. rugsėjo 27 d. pasirašė Vatikano Valstybės sekretorius kardinolas Pietro Gasparri ir Lietuvos premjeras ir užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras. Konkordato ratifikavimo dokumentais Lietuvos atstovas prie Šv. Sosto Jurgis Šaulys su Gasparri pasikeitė 1927 m. gruodžio 10 d. Po oficialiosios dalies Šaulį priėmė popiežius Pijus XI. Lietuvos diplomatas pasinaudodamas proga įteikė Šventajam Tėvui Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos laišką ir dovaną –

²³ Su šiais dokumentais viena straipsnio autorių Giedrė Jankevičiūtė susipažino dar jiems tebesant Kazio Lozoraičio rankose.

Petro Rimšos dviejų dalių skulptūrinę kompoziciją *Quies Vita*²⁴, kuri Lietuvoje supaprastintai dažniausiai vadinama *Diena ir naktis*. Tačiau Lietuvos pasiuntinybės prie Šv. Sosto dokumentuose kompozicija įvardijama lotyniškai; taip pat ji paminėta ir Smetonos laiške popiežiui, prašant konkordato patvirtinimo proga priimti žinomo lietuvių dailininko kūrinį²⁵.

Pasak Šaulio, Pijus XI per audienciją paprašė naujojo Lietuvos atstovo Vatikane padėkoti už dovanas prezidentui Smetonai ir mandagiai „teiravosi apie statulų autorių“²⁶, matyt, ieškodamas parankios temos pokalbiui, o gal ir iš tiesų pasigedęs išsamesnės informacijos apie dailininką. 1927 m. gruodžio 14 d. kardinolas Gasparri raštu oficialiai padėkojo Smetonai už dovanas nurodydamas, kad popiežius džiaugiasi dviem meniškam paausotos bronzos dailininko Petro Rimšos skulptūrėlėmis, vaizduojančiomis „Dieną“ ir „Naktį“²⁷. Tai, kad skulptūrėlės apibūdinamos kiek išsamiau nei Smetonos laiške ir vadinamos kitu vardu, leistų spėti, kad rengdamas padėkos raštą Valstybės sekretoriatas atsižvelgė į Šaulio komentarus. Tačiau šiuo atveju svarbu ne tiek papildomos informacijos šaltinis, o Vatikano pastangos tiksliau įvardinti dovanotų dailės kūrinių savybes. Norėtusi tikėti, kad tokį dėmesį nulėmė skulptūrėlių meninis lygis ir jų stiliaus savalaikiškumas, kitaip tariant, – panašumas į Vatikano žmonėms gerai pažįstamus *art nouveau* ir *art deco* krypties italų ir kitų šalių dailininkų kūrinius, nuo XIX a. pabaigos pradėtus vis plačiau taikyti bažnyčių dekoravimui. Manytina, kad popiežiaus aplinka pastebėjo ir įvertino Rimšos darbų kokybę, nes vargu ar tokio atsako būtų sulaukusi estetiniu požiūriu menkavertė dovana, nepaisant viso jos simbolinio svorio. Šaulys buvo naujokas Vatikano dvare ir dar tik mokėsi ceremonialo abėcėlės (skiriamuosius raštus Pijui XI jis įteikė 1927 m. birželio 22 d. – prieš pat vasaros atostogas, kurių metu gyvenimas Vatikane ir Romoje visiškai apmirdavo iki rugsėjo pradžios ar net vidurio), tačiau dėka Rimšos talento jam pavyko tinkamai pasirodyti.

²⁴ Žodžiai *Ques* ir *Vita* buvo įrašyti mažosios skulptūrėlės postamente – plg. su ČDM saugomais variantais Rm-187 ir Rm-188. Atitinkamai *Vita* pusėje postamento apačioje yra eilutė: „Pavasario ryto pasaka“, o *Ques* pusėje – eilutė su įrašu: „Rudens vakaro pasaka“. Pavadinimą *Diena ir naktis* kompozicijai davė pusfigūrė versija su siauru bronziniu pagrindu – pagal ČDM saugomus pavyzdžius, variantas Ms-871.

²⁵ Prezidento Antano Smetonos laiškas Šv. Tėvui, 1927-11-18, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1928, rubr. 173, fasc. 1, prot. 66674.

²⁶ Jurgio Šaulio pranešimas Nr. 101 užsienio reikalų ministrui Augustinui Voldemarui, 1927-12-10, in: LCVA, f. 383, ap. 7, b. 715, l. 10–11.

²⁷ Kard. Pietro Gasparri laiško Lietuvos Respublikos prezidentui juodraštis, 1927-12-14, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1928, rubr. 173, fasc. 1, prot. 66893.

Paties pasikeitimo dovanomis ritualo reikšme Šaulys įsitikino jau per pirmąjį susitikimą su Šventuoju Tėvu. Pasak Šaulio, per privatų pokalbį po oficialaus kredencialų įteikimo Pijus XI „prisiminė lietuvių kunigų dar jo pirmtakui popiežiui Leonui XIII padovanotą atlasą su lietuviškomis fotografijomis“²⁸. Omenyje turėtas Vatikano bibliotekos popiežių dovanų fonde su kitais fotografijos albumais saugomas Juozapo Čechavičiaus Vilniaus vaizdų rinkinys – Vilniaus lietuvių moterų dovana susidomėjimu fotografija garsėjusiam Leonui XIII jo pontifikato dešimtmečio proga²⁹. Pasiuntinys suprato ir įsidėmėjo užuominą, tačiau vidury atostogų jį užgriuvo rūpesčių lavina, susijusi su premjero ir užsienio reikalų ministro Augustino Voldemaro vizitu Italijoje bei Vatikane ir ketinimais pasirašyti konkordatą³⁰. Pasirūpinti popiežiui tinkama dovana laiko buvo labai mažai, nors popiežius per savo atstovą, tiesa, jau 1927 m. pradžioje priminė Lietuvos valdžiai apie laukiantį diplomatinį gestą – apsikeitimą dovanomis. Vasario pabaigoje apaštalinio delegato sekretorius monsinjoras Luigi Faidutti prezidentui Smetonai įteikė Šventojo Tėvo palankumą patvirtinanti ženklą – auksinį Pijaus XI atminimo medalį, išreiškusį jo pasitenkinimą sėkmingai besiklostančiais Šv. Sosto ir Lietuvos santykiais³¹: 1927 m. sausio 20 d. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija oficialiai informavo apaštalinį delegatą apie Ministrų tarybos sprendimą atnaujinti 1925 m. nutrūkusius santykius su Vatikanu, o vasario 11 d. Faidutti gavo oficialų patvirtinimą, kad Lietuvos vyriausybė sutinka priimti popiežiaus internuncijų arkivyskupą Lorenzo Schioppa³². Internuncijus atvyko į Kauną 1927 m. balandžio 6 d., o tų pačių metų gegužės 5 d. Lietuvos atstovu prie Šv. Sosto buvo paskirtas Jurgis Šaulys.

²⁸ Plg. Algimantas Kasparavičius, *op. cit.*, p. 297.

²⁹ Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Foto, Obl. 91. Apie šį albumą žr. Janusz St. Pasierb, Michał Janocha, *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich*, Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 1999, p. 333–335; Dainius Junevičius, *Juozapo Čechavičiaus Vilnius*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2015, p. 20; Jūratė Gudaitė, *Juozapas Čechavičius, 1818–1888. Fotografijos / Photographs*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016, p. 28.

³⁰ Algimantas Kasparavičius, *op. cit.*, p. 320–322.

³¹ Kard. Pietro Gasparri telegrama ir jo laiškas Nr. 60624 apaštaliniam delegatui Lietuvoje Luigi Faidutti, 1927-03-16, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 1, fasc. 3, p. 296, 302; Luigi Faidutti pranešimas Vatikano valstybės sekretoriui kard. Pietro Gasparri, 1927-02-25, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1927, rubr. 131 D, fasc. 1, prot. 60624.

³² Ministrų tarybos pirmininko ir užsienio reikalų ministro Augustino Voldemaro 1927-01-20 nota Nr. 1077 ir 1927-02-11 nota Nr. 2426 apaštaliniam delegatui Luigi Faidutti, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 5, fasc. 15, p. 21, 30.

Petro Rimšos portretas.
1925. Antano Ingelevičiaus
nuotrauka. ČDM, MR 1786

Kodėl ieškant dovanos dvišalės Vatikano ir Lietuvos Respublikos sutarties pasirašymo proga kreiptasi į Petrą Rimšą? Trečiame dešimtmetyje jis buvo vienas žymiausių šalies menininkų, žinomas kaip pirmosios lietuvių dailės parodos iniciatorius, Lietuvių dailės draugijos vienas kūrėjų, simbolinę reikšmę įgijusių kūrinių *Lietuvos mokykla 1864–1904* (1906) ir *Artojas* (1907) autorius, įtaigių politinio turinio plakatų dizaineris. Nuo 1923 m. Rimša garsėjo ir kaip „mažųjų paminklų“ funkciją atlikusių istorinių atminimo medalių kūrėjas. Užsienio reikalų ministerija jau turėjo bendradarbiavimo su šiuo dailininku patirties: 1923 m. užsakė jam pagaminti Vilniaus jubiliejinio medalia tiražą ministerijos reprezentacinėms reikmėms. Tais pačiais metais šiuo medaliu apdalinti Lietuvoje apsilankę britų parlamentarai, taip jiems delikačiai primenant opų istorinės sostinės netekties klausimą. Tiesa, jei tikėsime dailininku, po to ministerija kuriam laikui pamiršo medaliao propagandinio poveikio galimybes ir tiražo likučiai liko gulėti sandėlyje net neišpakuoti³³. Tačiau skubiai prireikus oficialios dovanos popiežiui,

³³ Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė*, p. 53.

Užsienio reikalų ministerijoje vėl prisimintas būtent Rimša. Skųsdamasis užsakymo skubotumu, dailininkas pritaikė išskirtinei progai kelerių metų senumo kūrinį – dvi kompozicijos *Diena ir naktis* (1922) versijas: biustą ir figūrą. Visafigūrės skulptūrėlės postamento abejose pusėse jis įkomponavo Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atminti sukurto medalio aversą ir reversą, taip suteikdamas dekoratyviai kompozicijai konkretų istorinį įvykį simbolizuojančią prasmę. Savo ruožtu skulptūra papildomai sureikšmino medalį, praplėtė jo simboliką, suteikė Pijui XI dedikuotam kūrinui šiuo atveju pageidautino tirštumo ir svorio.

Konkordato ratifikavimo išvakarėse dovaną į Romą atgabeno Smetonos asmeninis sekretorius Pijus Bielskus. Pagal Romoje architektūrą studijavusio Lietuvos atstovybės prie Šv. Sosto tarnautojo Juozo Macevičiaus (nuo 1924 m. pabaigos iki 1925 m. gegužės Macevičius net ėjo Lietuvos atstovybės prie Šv. Sosto laikinojo reikalų patikėtinio pareigas) projektą skubiai užsakytos ir pagamintos specialios dėžutės dovanai įpakuoti³⁴. Lietuviai dar tik mokėsi oficialaus bendravimo su kitų šalių vadovais etiketo, tad Kauno valdininkams pakuotė nepasirodė tokia svarbi, kad ja būtų pasirūpinta Lietuvoje. Kita vertus, tuomet Kaune būtų buvę keblu surasti specialistą tokiam užsakymui atlikti, nes dailusis odos apdorojimas kaip tik buvo tarp amatų, kurių meistrų šalyje trūko ir kurių rengimą užsienyje Švietimo ministerija pradėjo finansuoti nuo XX a. trečio dešimtmečio pabaigos. Macevičių diplomatams galėjo pasiūlyti ir pats Rimša, mat artimai su juo bendravo, rėmė finansiškai šiam sunkiai verčiantis Romoje³⁵. Kita vertus, prireikus apipavidalinti vėlesnę dovaną popiežiui – iš Maskvos atgautą Mikalojaus Daukšos *Postilės* egzempliorių, dovanotą Pijui XI šiojo kunigystės 50-mečio proga 1929 m. gruodį, – Šaulys kreipėsi nebe į Macevičių, o į Stasį Kudoką – kruopštesnį ir talentingesnį iš Kauno į Romą atvykusį architektūros studentą, kuris ir suprojektavo reprezentacinį viršelį dovanojamam leidiniui³⁶.

³⁴ Algimantas Kasparavičius, *op. cit.*, p. 335; *Lietuva ir Šventasis Sostas (1922–1938): Slaptojo Vatikano archyvo dokumentai*, sudarė Arūnas Streikus, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010, p. 86, 111, 116.

³⁵ Ši informacija ryškėja ČDM Fototekos, dokumentacijos ir leidinių skyriuje saugomoje Macevičiaus ir Rimšos 1924–1935 m. korespondencijoje, perteikiančioje gana artimą jų tarpusavio ryšį: bičiuliai aptardavo Lietuvos kultūros aktualijas, Rimša siųsdavo lauktuves Macevičiaus dukrai, dažnokai paskolindavo jam pinigų (Macevičiaus laišakai Rimšai: MR 395, MR 396, MR 397, MR 398, MR 399, MR 400, MR 401, MR 402, MR 404; Rimšos laišakai Macevičiui: MR 405, MR 406).

³⁶ Genovaitė Gustaitė, „Apie vatikanišką M. Daukšos „Postilę“ ir A. Smetonos laišką joje“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2001, t. 19, p. 520, 523.

Popiežiaus dvare įsišaknijęs dovanų ritualas lietuviams sukėlė ir kitokių sunkumų. Nesusipratimai lydėjo po dvišalės sutarties pasirašymo įprastą pasikeitimą dekoracijomis. Konkordato proga Lietuvos valstybės prezidentas buvo apdovanotas Pijaus IX ordino Didžiuoju kryžiumi, užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras ir Lietuvos atstovas prie Šv. Sosto Jurgis Šaulys gavo Šv. Grigaliaus Didžiojo ordino Didžiuosius kryžius, o pasiuntinybės sekretorius Stanislovas Girdvainis – popiežiaus Silvestro ordino komandoro žvaigždę³⁷. Tuo tarpu lietuviai paskelbė apdovanosiantys tik tris Vatikano atstovus: į sąrašą kažkodėl neįtrauktas derybose aktyviai dalyvavęs Vatikano valstybės sekretoriato pasekretoris ypatingiems reikalams monsinjoras Pietro Ciriaci³⁸. Galiausiai insignijos, laikantis pariteto, vis dėlto buvo paskirtos keturiems Vatikano atstovams: Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Pietro Gasparri apdovanotas naujaisiu Lietuvos valstybės garbės ženklu – aukščiausio laipsnio Gedimino ordinu, o Bažnyčios nepaprastųjų reikalų kongregacijos sekretorius monsinjoras Francesco Borgongini Duca, jo pavaduotojas užsienio reikalams Giuseppe Pizzardo ir pasekretoris Pietro Ciriaci – žemesnio laipsnio to paties ordino ženklais. Apdovanojimus Vatikano žemesniesiems pareigūnams lietuviai, tiesa, atsiprašinėdami atsiuntė kiek vėliau nei kardinolui Gasparri skirtą ordiną, nes buvo išbaigę apdovanojimo ženklų atsargas³⁹.

Skulptūrinė kompozicija *Diena ir naktis: du požiūriai*. Statulėlė *Diena ir naktis* Rimšos amžininkams Lietuvoje pirmiausia asocijavosi su modernaus tautinio stiliaus kūrimo siekiais. Tautiškumo išraiška buvo siejama su dekoratyviai traktuotu figūrėlių paviršiumi, primenančiu kaimo meistrų tradicinių medžio dirbinių (prieverspčių, kultuvių ir kt.) ornamentinį dekora. Atsigręžti į tradicinės kaimo kultūros paveldą Lietuvos menininkus skatino tiek XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje po visą Europą iš Anglijos pasklidusios Meno ir amatų (*Arts & Crafts*) sąjūdžio idėjos, susijusios su vieningos aplinkos kūrimo siekiu, tiek poreikis ieškoti išskirtinai tautinį charakterį išreiškiančių modernių formų. Lietuvoje, kaip ir kitose savi-tumo raiška susirūpinusiose šalyse, o tuo rūpinosi visos be išimties jaunos nacionalinės valstybės, meno kūrėjai tradicinius amatus suvokė kaip pamatą,

³⁷ Monsignor Cancelliere dei Brevi apostolici raštas Nr. 66547, 1927-12-11, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1928, rubr. 173, fasc. 1, prot. 66547.

³⁸ Algimantas Kasparavičius, *op. cit.*, p. 336.

³⁹ Antano Smetonos 1928-03-23 laiškas ir Jurgio Šaulio 1927-12-10 laiškas kard. Pietro Gasparri, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1928, rubr. 173, fasc. 1, prot. 69450, 66590.

Petras Rimša. Diena ir naktis. 1927 (?).
Žalvaris, marmuras,
13 × 9 × 3 cm. ČDM,
Ms 871

Petras Rimša.
Diena ir naktis.
III variantas („Vita“,
„Quies“). 1922.
Žalvaris, marmuras,
h 26,6 cm. ČDM,
Rm 187

Petras Rimša.
Diena ir naktis.
III variantas („Vita“,
„Quies“). 1922.
Žalvaris, marmuras,
h 26,6 cm. ČDM,
Rm 188

Petras Rimša kūrybos muziejumi paverstame ir lietuviškais tradiciniais kaimo audiniais dekoruotame savo kambaryje – meninėje instaliacijoje. Apie 1934. ČDM, MR 2555

kuris padės sukurti modernų tautišką stilių. Visose Lietuvos dailės draugijos parodose greta profesionalių dailės kūrinių buvo eksponuojami liaudies meno dirbiniai, skatinta juos kolekcionuoti⁴⁰. Tradicinių kaimo meistrų dirbinių rinkimu ir išsaugojimu tiek pavieniai menininkai, tiek visuomeninės organizacijos (Lietuvių mokslo draugija, Lietuvių dailės draugija) rūpinosi nuo XIX a. pabaigos. Nacionalinio muziejaus koncepcija nuo pat jos gimimo numatė, kad greta profesionalios dailės rinkinyje ne mažiau svarbi vieta teks kaimo meistrų dirbiniams. Kaimo paveldo rinkimo, tyrimų ir suaktualinimo pastangos dar labiau sustiprėjo Lietuvai atkūrus nepriklausomybę.

Petras Rimša, kaip ir daugelis jo amžininkų – dailininkų, politikų, teisininkų ir kt., kaupė įvairius kaimo meistrų dirbinius nuo baldų iki tekstilės⁴¹. Jis taip pat mėgino ir pats įvaldyti tradicines amatininkų technikas: ne tik

⁴⁰ Plačiau žr. Giedrė Jankevičiūtė, „Meno ir amatų sąjūdžio aidai XX a. pradžios lietuvių dailininkų kūryboje bei veikloje“, in: *Dailės istorijos studijos*, t. 1: *XX amžiaus pradžios Vilnius: Modernėjančios kultūros židinys*, sudarė Laima Laučkaitė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 113–118, 123–129.

⁴¹ ČDM liaudies meno fonduose saugomi Rimšos surinkti liaudies meno pavyzdžiai: kėdė, prijuostės, margučiai.

Atvirukas su Petro Rimšos skulptūra
Skausmas. Apie 1924. ČDM, MR 2155

Vladimiro Dubeneckio
M. K. Čiurlionio galerijos projektas,
pagal kurį muziejaus aikštėje turėjo
stovėti padidinta Petro Rimšos
skulptūros *Skausmas* versija. 1924.
ČDM, M-5-1-4(4)

drožybą, bet ir audimą, savo rankomis nuaudė juostų⁴². Susidomėjimas ir susižavėjimasis liaudies menu stipriai paveikė Rimšos grafiką ir skulptūrą. Itin ryškiai šią įtaką perteikia jo sukurtos inicialinės raidės⁴³ ir plokščiosios skulptūros – *Karžygys (Riteris, 1931)*, *Skausmas (1916–1925, 1934)*. Pastarajai grupei priklauso ir Pijui XI dovanotos statulėlės.

Kompozicijoje *Diena ir naktis* matoma figūra, pasipuošusi drabužiu, suklostytu iš ornamentuotų juostų. Analogišką apdarą matome taip pat kompozicijos *Skausmas* versijose. Amžininkai palankiai priėmė Rimšos viziją, įvertino *Skausmą* kaip modernaus lietuviškumo idėjos įkūnijimą ir kartu lietuvių tautos kančių istorinę alegoriją. Kūrinio poveikį ir reikšmę perteikia architekto Vladimiro Dubeneckio pasiūlymas padidinus skulptūrą užkelti ją ant postamento priešais nacionalinę dailės galeriją – M. K. Čiurlionio muziejų, paverčiant ją naujosios tautinės kultūros simboliu. Šį sumanymą architektas užfiksavo 1924 m. sukurtame galerijos projekte⁴⁴. Antroji *Skausmo* versija gimė kaip paminklo 1933 m. tragiškai žuvusių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno atminimui projektas. Paminklo konkurso žiuri, tiesa, pasirinko Broniaus Pundziaus pasiūlytą projektą, tačiau šiuo atveju svarbus pats Rimšos bandymas dar kartą suteikti iš esmės kamerinių formų kompozicijai monumentalų mastą. Abu šie bandymai patvirtintų, kad amžininkai sekė ir vertino Rimšos kūrybą, manė, kad ji nusipelno vietos viešumoje⁴⁵, tinka reprezentuoti valstybei svarbias idėjas ir išreiškia lietuviško modernaus tautinio stiliaus sampratą.

Amžininkų požiūrį į Rimšos kompoziciją *Diena ir naktis* perteikia kunigo ir dailės istoriko Kazimiero Jasėno įžvalgos. Savo *Visuotinėje meno istorijoje* (1938) šią skulptūrą įtraukęs į moderniosios nacionalinės dailės kanoną, Jasėnas akcentavo lietuviškąsias politines jos konotacijas: „Konkordato sudarymo proga su šv. Sostu, Lietuvos valstybė padovanojo popiežiui Pijui

⁴² ČDM liaudies meno fonduose saugoma 1913 m. Rimšos austa juosta, skirta prisiminti lietuviškos spaudos draudimo laikotarpį 1864–1904 m. Juostoje išaustas tekstas: „1864 m. rusų valdžia uždraudė mums spaudą. Knygas, laikraščius spausdinome užribyje, slapčia gabenome ir skaitėme. Valdžia už tai mus persekiojo ir labai baudė; pagalios nusileido ir spaudą pavelino 1904 m.“

⁴³ Rimša sukūrė tris skirtingus raidžių komplektus (1912, 1918–1919 ir 1921–1923); visi – ČDM grafikos rinkinyje.

⁴⁴ Plg. Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė*, p. 92.

⁴⁵ Prie Vytauto Didžiojo muziejaus įrengtame Knygnešių sodelyje buvo numatyta pastatyti padidintą legendinės Rimšos skulptūros *Lietuvos mokykla* versiją, tačiau 1940 m. išlieta skulptūrą nacių okupacijos metais, vykstant spalvotųjų metalų rinkimo vajui, teko atiduoti į metalo laužą; sumanymas įgyvendintas tik 1994 m. vėl atkūrus Nepriklausomybę.

XI skulptūrą *Diena ir naktis*. Šventasis Tėvas padėjo ją Vatikano muziejuje. Dieną vaizduoja mistinė mergaitė tautiškais rūbais, nešanti saulę ant krūtinės, bet naktį mieganti mergaitė mėnulio šviesoje. Reiškia valstybės būklę prieš ir po konkordato sudarymo⁴⁶.

Tarptautiniame dailės kontekste Rimša taip pat buvo pastebėtas, susiejant su ilgojo XIX a. pabaigos dailės modernizacija. Jis patyrė akivaizdžią lenkų ir vokiečių simbolizmo, vokiečių, anglų ir italų *art nouveau* įtaką. Taiskomosios dailės istorikė Lijana Šatavičiūtė pagrįstai sieja jo kūrybą su Zakopanės stiliumi⁴⁷. Artimą sąlytį su vokiškuoju simbolizmu ir neabejotiną dailininko Fidus (Hugo Höppener) įtaką liudija Rimšos iliustracinė grafika. Abu menininkus suvedė Vydūnas, įtraukęs Rimšą į knygos dailininkų gretas: Fidus iliustravo Vydūno dramatinę trilogiją *Probočių šešėliai* (1908), o Rimša, stipriai paveiktas anglų *art nouveau* grafikos genijaus Aubrey Beardsley, sukūrė viršelius ir iliustracijas kiek vėliau išleistai Vydūno draminei trilogijai *Amžina ugnis* (1912). Rimšos bibliotekoje išliko Vydūno jam dovanota Fiduso monografija, o tuometinį Rimšos susižavėjimą Beardsley kūryba patvirtina net keli šaltiniai. Atvirlaiškyje Pauliui Galaunei jis, pavyzdžiui, džiaugiasi įsigijęs gerą šio autoriaus kūrybos albumą, atskleisdamas, kad neblogai išmanė knygų apie anglų genijų leidinių pasiūlą: „Berdslejaus veikalus išsitačiau angliškame išleidime dvejuose tomuose (abu tomai 20 rb). Butkovskienės išleidimą mačiau, man nepatiko, negalima sulyginti su anuomi išleidimu. Neblogą leidinį mačiau vokišką: Aubrey Beardsley von Hermann Esstein, Muenchen, R. Piper et Co Verlage. Kaina 3 markės (160 kop.)“⁴⁸.

Dar platesnis stilistinių įtakų kontekstas atsiskleidžia palyginus Rimšos kūrinius su Beurono benediktinų naujojo krikščioniško meno mokyklos kūrinių. Mokyklą apie 1868 m. suformavo architektas ir skulptorius Peteris Lenzas, siekęs įveikti XIX a. natūralizmą ir jausmingumą. Jis ir jo sekėjai rėmėsi senovės Egipto estetika, mėgino sukurti matematiškai pagrįstą meninio vaizdavimo kanoną. 1898 m. jau tapęs benediktinų ordino nariu ir gavęs vienuolišką Deziderijaus vardą, Lenzas paskelbė veikalą *Zur Ästhetik der Beuroner Schule*. Su bendraminčiais dirbo Beurone, Prahoje, įrengė naujas šventoves ir jų dalis Italijos benediktinų Subijako ir Monte Kasino vienuoly-

⁴⁶ Kazimieras Jasėnas, *Visuotinė meno istorija*, t. 3, Mintauja: [s. l.], 1938, p. 604.

⁴⁷ Lijana Šatavičiūtė, „Amatų sąjūdis XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Lietuvoje: tautinis aspektas“, in: *Meno istorija ir kritika*, Kaunas, 2008, t. 4, p. 97.

⁴⁸ Petro Rimšos atvirlaiškis Pauliui Galaunei iš Pilviškių į Sankt Peterburgą, 1912-04-10, in: GNL 2858; G-85920, Adelės ir Pauliaus Galaunių namų archyvas.

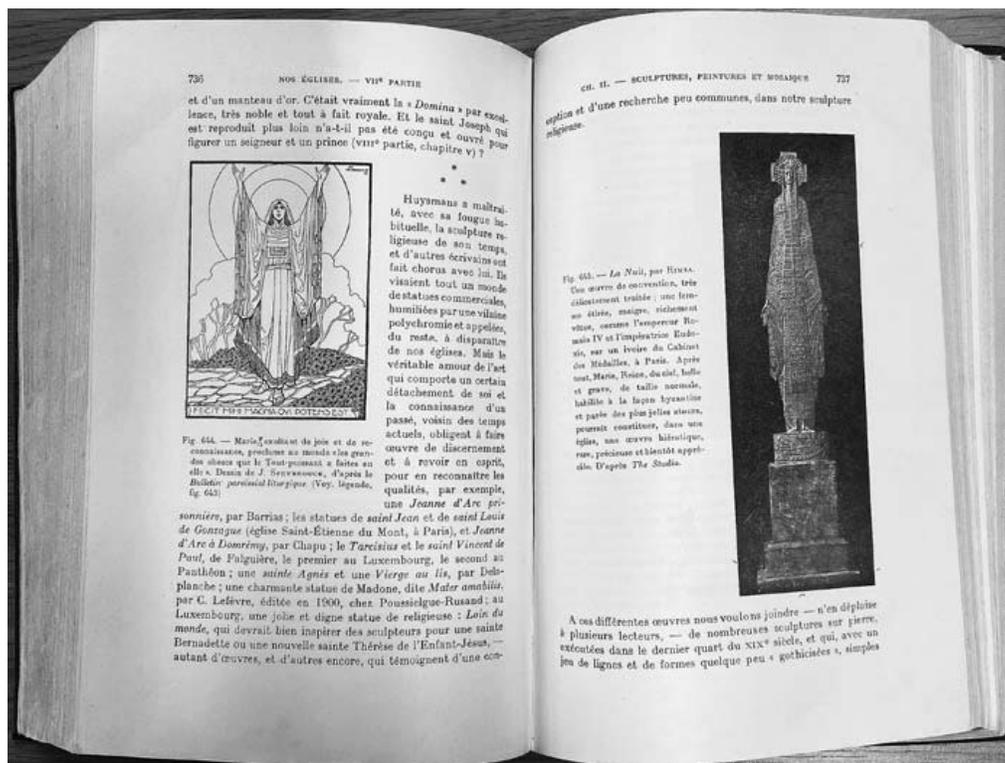
nuose. Lenzo meninė doktrina rėmėsi senovės Egipto, Graikijos, Bizantijos ir ankstyvosios krikščionybės meninio paveldo studijomis, o pagrindiniai estetiniai principai – tokiomis idėjomis, kaip meno tarnavimas maldingumo skatinimui, kūrybos anonimiškumas, architektūros, vaizduojamosios ir taidomosios dailės vienovė bei liturginis įprasminimas. Mokyklos atstovų meninė kūryba taip pat siejama su anglų prerafaelitų, prancūzų nabistų ir *art nouveau* stilistika. Vienas žymių pastarosios pakraipos atstovų – Janas Verkade – Beurono idėjomis sudomino tapytojus Maurice'ą Denis, Aleksiejų Javlenskį, Alphonse'ą Muchą, Paulį Sérusier. Progų susipažinti su boironiečių teorija ir jos praktiniu taikymu Rimša turėjo trečio dešimtmečio pirmoje pusėje periodiškai lankydamasis ir kartas nuo karto tai ilgiau, tai trumpiau pagyvendamas Vokietijoje. Rimša buvo itin pamėgęs statiką, simetriją, ornamentškumą, kuriais pasižymi Beurono mokyklos atstovų kūriniai, tačiau pagrindą lyginimui suteikia ne tik šie akivaizdūs bendri bruožai, bet ir pačių benediktinų dėmesys Rimšos kūrybai. Kompozicijos *Diena ir naktis* visafigūrės versijos reprodukciją randame 1938 m. Paryžiuje išleistoje benediktinų vienuolio kunigo Eugéne'o Roulino studijoje apie modernią bažnytinę daile. Tėvas Roulinas, priskyres Rimšos kūrinio frontalumą ir gausią ornamentiką skulptoriaus gebėjimui kūrybiškai perimti bizantišką tradiciją, įvertino religinės prasmės iš tiesų neturinčią lietuvių dailininko skulptūrėlę kaip elegantišką ir šiuolaikišką Švč. Mergelės Marijos atvaizdą, tinkamą modernios šventovės interjerui⁴⁹.

Trumpai aptarus Rimšos kūrybos tarptautinius kontekstus ir įtakų šaltinius, atsiranda papildomas pagrindas spėti, kad galbūt ir Šaulio paminėtasis Pijaus XI susidomėjimas Smetonos dovana nebuvo vien Vatikano dvare įprasta kurtuazija. Lietuvių dovana tarp kitų, gautų Pijaus XI, išskyrė ir to laiko bažnytinio meno žinovas, Vatikano istorikas kun. Guido Anichini. Pasak jo, tarp Vatikano bibliotekoje saugomų dovanų Pijui XI į akis ypač krenta „originali subtilaus darbo metalo figūra, vaizduojanti naujam gyvenimui prisikėlusią ir dukteriškus ryšius su Šv. Sostu užmezgusią Lietuvą“⁵⁰. Savo sudarytame Pijaus XI epochos kūrinių kataloge Anichini pateikė ir šios, jo akimis įsidėmėtinos, alegorijos reprodukciją⁵¹. Tikėtina, kad Anichini dėmesį galėjo patraukti būtent Rimšos kūrinių panašumas į neblogai

⁴⁹ Eugéne Roulin, *Nos églises: Liturgie, architecture moderne et contemporaine, mobilier, peinture et sculpture*, Paris: P. Lethielleux, 1938, p. 737.

⁵⁰ Guido Anichini, *Pio XI. Monumenti ed opere*, Città del Vaticano: [s. l.], 1936, p. 567.

⁵¹ *Ibid.*, p. 571.

Eugène'o Roulino knygos
*Nos églises: Liturgie,
 architecture moderne et
 contemporaine, mobilier,
 peinture et sculpture*
 (Paris: P. Lethielleux, 1938)
 atvartas su Petro Rimšos
 skulptūrėlės *Diena ir
 naktis* visafigūrio varianto
 reprodukcija ir aprašymu

Petras Rimša. *Diena ir naktis*.
 II variantas („Pax“). 1922.
 Bronza, auksavimas,
 51 × 12,5 × 0,5 cm. ČDM,
 Rm 186

Italijoje žinomos Beurono mokyklos dailė: šios mokyklos dailininkai ne tik dekoravo Monte Kasino benediktinų abatiją, bet jų darbus taip pat plačiai garsino italų bažnytinio meno leidiniai. Bent kiek daile besidomintiems Vatikano žmonėms Rimšos dailė turėjo kelti susidomėjimą, nes buvo atpažįstama ir siejosi su naujo bažnytinio meno stiliaus paieškomis. Modernumas ir meniniai privalumai neabejotinai sustiprino popiežiui dovanotų Rimšos skulptūrėlių politinę reikšmę.

„Dovanų konfliktas“. Ryžtis simboliniam gestui ir grąžinti Lietuvos atstovui šalies prezidento dovaną, įteiktą konkordato ratifikavimo proga, popiežių privertė 1929–1931 m. Lietuvos įvykiai, sukėlę rimtą grėsmę dvišaliams santykiams su Vatikanu. Įtampą kurstė antibažnytinė, antiklerikalinė vyriausybės politika, katalikų švietimo trukdžiai. Iškilo ir visa eilė kitų problemų – nuo užsienio reikalų ministru tapusio protestantų tikėjimo ir su antra žmona gyvenančio Dovo Zauniaus, su kuriuo nuncijui buvo sudėtinga bendrauti, iki tokių smulkių dalykų, kaip Vytauto Didžiojo metų leidiniai, tendencingai nušviečiantys Vatikano veiklą kaip prolenkišką, priešišką lietuvių siekiams⁵². 1931 m. sausio 14 d. notoje Vatikano valstybės sekretoriui kardinolui Eugenio Pacelli nuncijus Kaune akcentavo prezidento Smetonos „demonstratyvų šaltumą ir beveik šiurkštumą“ (*l'ostentante freddezza e quasi lo sgarbo*) jo atžvilgiu, aiškindamas tokį elgesį popiežiaus griežtumu, parodytu Lietuvos atstovui Šauliui per priėmimą Kalėdų proga⁵³. Po kelių savaitių priėmęs nuncijų Smetona patikino jį siekias normalizuoti santykius su Vatikanu, tačiau negalįs nereaguoti į krikdemų ir kunigų antivyriausybinę veiklą bei išpuolius asmeniškai prieš prezidentą⁵⁴. Įtampa augo, apie komplikuotus Vatikano ir Lietuvos vyriausybės santykius pradėjo rašyti ir užsienio, pirmiausia Italijos, spauda⁵⁵. 1931 m. balandžio 13 d. iš Vatikano į Kauną sugrįžęs nuncijus Riccardo Bartoloni paprašė prezidento

⁵² Plg. notos kopiją: Sacra congregazione degli affari ecclesiastici straordinari mons. Giuseppe Pizzardo, 1930-09-21, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 9, fasc. 41, p. 366.

⁵³ Nuncijaus notos Nr. 1582 apie LR prezidento priėmimą Naujųjų metų proga kopija, 1931-01-14, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 9, fasc. 41, p. 393.

⁵⁴ Nuncijaus raporto Nr. 1609 apie pokalbį su prezidentu Antanu Smetona juodraštis, 1931-02-09, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 9, fasc. 41, p. 409–410.

⁵⁵ Pvz., Chiesa e Stato in Lituania. Una protesta dell'Episcopato – La Santa Sede intervienne con una Nota diplomatica, in: *Gazzetta del Popolo della Sera*, Torino, 1931-02-09; Aldo de Barberis, „Dalla Città del Vaticano. Lituania e Santa Sede“, in: *Giornale di Sicilia*, Palermo, 1931-02-25.

audiencijos, norėdamas įteikti jam Šventojo Tėvo dovaną⁵⁶, tačiau tą pačią dieną užsienio reikalų ministras jį telefonu informavo, kad prezidentas vyriausybės sprendimu nepriimsiąs nei nuncijaus, nei per jį siunčiamo popiežiaus palankumo ženklą – Vatikano naujų auksinių monetų rinkinio⁵⁷. Smetonos bičiulis jėzuitas Johannas Kippas mėgino įtikinti prezidentą pakeisti sprendimą, po kelių dienų tuo pačiu klausimu į Kauną atvyko Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas. Vis dėlto balandžio 17 d. Užsienio reikalų ministerija atsiuntė nuncijui verbalinę notą primindama, kad dar vasarį Lietuvos vyriausybė informavo Šv. Sostą, skelbianti nuncijų *persona non grata*⁵⁸. Valstybės sekretoriato nurodymu arkivyskupas Bartoloni dar pamėgino ieškoti Vatikanui palankaus Lietuvos vyriausybės sprendimo, tačiau jam dar kartą buvo atsakyta, kad Lietuvos pusė reikalauja, kad jis išvyktų, juo labiau kad jau yra gavusi Šv. Sosto patvirtinimą apie nuncijaus atšaukimą⁵⁹, nors oficialiai Vatikanas tai padarė tik 1931 m. birželio 5 d.⁶⁰ Atsakydamas į Lietuvos veiksmus Vatikanas pradėjo boikotuoti Lietuvos diplomatus, o 1931 m. birželio 20 d. grąžino, kaip dabar tiksliai žinome, vieną iš Pijui XI Lietuvos Respublikos prezidento padovanotų Rimšos statulėlių⁶¹. Apie šį gestą nunciatūra informavo Lietuvos užsienio reikalų ministeriją⁶². Dovanų grąžinimo aktas iš Vatikano pusės buvo traktuojamas labai rimtai. 1931 m. rugpjūčio 16 d. Valstybės sekretorius kard. Eugenio Pacelli paragino nunciatūros reikalų patikėtinį mons. Luigi Faidutti skubiai paneigti jo notoje ministrui pirmininkui įrašytą prašymą grąžinti Vatikanui vieną Jo Šventenybės dovanų prezidentui. Pacelli akcentavo:

⁵⁶ Nuncijaus Bartoloni notos Nr. 1694 apie atvykimą į Kauną ir Respublikos prezidento audiencijos atsisakymą kopija, 1931-04-25, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 9, fasc. 41, p. 488–490.

⁵⁷ Algimantas Kasparavičius, *op. cit.*, p. 374–375.

⁵⁸ LR URM nota Nr. 328, 1931-04-17, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 10, fasc. 50, p. 79; Nuncijaus Bartoloni notos Nr. 1694 apie atvykimą į Kauną ir Respublikos prezidento atsisakymą suteikti audienciją kopija, 1931-04-25, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 9, fasc. 41, p. 488–490.

⁵⁹ Nuncijaus Bartoloni telegrama kard. Eugenio Pacelli, 1931-04-22, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1931, rubr. 111, fasc. 1, prot. 101063.

⁶⁰ „A proposito del Nunzio Apostolico in Lituania“, in: *L'Osservatore Romano*, Città del Vaticano, 1931-06-08–09.

⁶¹ Šv. Sosto notos Lietuvai juodraščiai, 1931-06-20, in: AAV, *Segreteria di Stato*, an. 1931, rubr. 151, fasc. 1, prot. 102701–102967.

⁶² Notos Nr. 13243 kopija, 1931-07-10, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 10, fasc. 50, p. 84–85.

Dovanos, apie kurią čia kalbama, gražinimu Šv. Tėvas nenorėjo atgauti jokios savo dovanos; labai nenoromis jis turėjo pasielgti taip, kaip pasielgė po to, kai jo atstovui nebuvo suteikta audiencija, nors Respublikos prezidentas J. E. Ponas Smetona per kunigą Kippą tą patį vakarą, žinoma, neoficialiai, bet konfidencialiai sužinojo, kad J. E. arkivyskupas Bartoloni buvo įgaliotas jam įteikti Šv. Tėvo dovaną, kaip Tamsta man pranešėte birželio 21 d. šifruotu pranešimu nr. 50.⁶³

Ir nurodoma:

Tamsta esi prašomas išsklaidyti visus nesusipratimus šiuo klausimu ten kur reikia, taip pat pabrėždamas, kaip Šv. Tėvui buvo skaudu gražinti jam taip patikusią dovaną, kuri buvo Prezidento Smetonos sūniškos pagarbos popiežiui liudijimas, tačiau dėl elgesio su jo atstovu jis turėjo tai padaryti.⁶⁴

Nunciatūros patikėtinis Lietuvos pusei pateikė nurodytą išaiškinimą⁶⁵, ir pagaliau pirmą kartą po nuncijaus išvykimo buvo priimtas užsienio reikalų ministro⁶⁶. 1931 m. gruodį padėtis buvo normalizuota: perrinktam prezidentu Smetonai gruodžio 4 d. kredencialus įteikė naujas Vatikano atstovas arkivyskupas Antonino Arata. Tačiau dovanų klausimas liko atviras. 1933 m. gruodį Smetona išlydėdamas arkivyskupą Juozapą Skvirecką į vizitą *ad limina* Vatikane užsiminė, kad būtų patenkintas, jei kaip ir kitų valstybių vadovai gautų Šventųjų Metų proga Vatikano jubiliejinių monetų rinkinį iš popiežiaus rankų⁶⁷. Nuncijaus manymu: „Tuo būdu Šventųjų apaštališkųjų rūmų valdytojui atsirastų proga atsiimti Lietuvos prezidento padovanotą statulėlę, kuri iki šiol yra Lietuvos atstovybėje prie Vatikano“⁶⁸.

Tačiau mažoji statulėlė ir Macevičiaus jai suprojektuotas dėklas taip ir liko atstovybėje. Lietuvos misijai kraustantis iš vieno nuomojamo buto į kitą, šios vertybės buvo pergabenamos kartu su kitu valstybės ir asmeniniu Girdvainio bei Lozoraičių turtu – meno kūrinių, dokumentais, knygomis. Galiausiai maždaug XX a. aštunto dešimtmečio pabaigoje statulėlė dingo iš

⁶³ Vatikano valstybės sekretoriato atstovo kard. Eugenio Pacelli nota Nr. 2160/31 nunciatūros Lietuvoje reikalų patikėtinui mons. Luigi Faidutti, 1931-08-16, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 10, fasc. 50, p. 87–88.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Notos Nr. 1806 juodraštis, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 10, fasc. 50, p. 89.

⁶⁶ Reikalų patikėtinio Luigi Faidutti raportas Nr. 1810 Vatikano valstybės sekretoriato atstovui kard. Eugenio Pacelli, 1931-08-28, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 10, fasc. 50, p. 90–91.

⁶⁷ Raporto Nr. 976 kardinolui Giuseppe Pizzardo kopija, 1933-12-23, in: AAV, *Arch. Nunz. Lituania*, busta 19, fasc. 64, p. 24–25.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 25.

Stasio ir Vincentos Lozoraičių nuomoto buto Via Po 40. Pasak Kazio Lozoraičio, greičiausiai ją kažkas pasisavino vieno iš priėmimų Nepriklausomybės dienos proga metu, į atstovybės patalpas suėjus dideliam būriui svečių, tarp kurių nesunkiai galėjo įsimaišyti ir koks nors Rimšos kūrinio vertę supratęs ilgapirštis⁶⁹. Macevičiaus projektuota dėžutė po Stasio Lozoraičio jr. našlės Danielės, gyvenusios Po gatvės bute, mirties su kitomis Lozoraičių išsaugotomis atstovybės vertybėmis buvo išgabenta į Vilnių ir atsidūrė Užsienio reikalų ministerijoje.

Dovanų gražinimo praktika Vatikane buvo retas dalykas, ji taikyta tik išimtiniais atvejais, tad Vatikano ir Lietuvos „dovanų konfliktą“ būtų įdomu aptarti platesniame kontekste. Tačiau toks tyrimas reikalautų vėl nutolti nuo dailės istorijos, persikeliant į tarptautinių santykių pertipetijas. Autorės tikisi, kad šiame straipsnyje paskelbti nauji duomenys ir įžvalgos paskatins prie šio įdomaus epizodo sugrįžti diplomatijos istorikus ir vaticanistus.

‘THE GIFT CONFLICT’ BETWEEN THE HOLY SEE AND THE REPUBLIC OF LITHUANIA FROM THE PERSPECTIVE OF THE HISTORY OF ART

Summary

The article examines a significant but not fully explored episode in the history of Lithuanian diplomacy: the gift of Antanas Smetona, President of the Republic of Lithuania, to Pope Pius XI on the occasion of the Concordat, a bilateral treaty between the Holy See and the Republic of Lithuania signed on 27 September 1927. A look at this event from the perspective of the history of art raises new questions that reveal new circumstances. The gift, which consisted of two versions of the allegorical statuette *Day and Night* by the famous artist Petras Rimša (1881–1961), with the obverse and reverse of the commemorative medal of the founding of the ecclesiastical province of Lithuania (1927) on the pedestal of the full-figure version, was handed over to the Pope by Jurgis Šaulys, the representative of Lithuania to the Holy See, when presenting his credentials on 22 June 1927. However, reacting to the declaration of Nuncio Riccardo Bartoloni *persona non grata* and his expulsion from Kaunas early in the summer of 1931, the pope returned the half-figure version of the statuette, which was part of the gift of Antanas Smetona to the Holy See, to the Lithuanian representative to the Holy See. For a long time it

⁶⁹ Giedrės Jankevičiūtės pokalbis su Kaziu Lozoraičiu, 2001-06-19.

was believed that both statuettes had been returned, but the article disproves this belief and reveals the fate of both statuettes. The study substantiates the possible motives for the choice of Rimša's work for the representation of Lithuania in the Vatican, its reflection in Lithuania and beyond, associates Rimša's work with the movement of renewal of ecclesiastical art, and reveals the influences experienced by this artist.